

LEGILE DIETEI DE LA SIBIU (1863—1865)

Imprejurări istorice

Neoabsolutismul¹ se vădise, după numai un deceniu de la inaugurarea sa în 1849, a nu mai fi un element de siguranță pentru statul imperial austriac. Centralismul, birocratismul, militarismul, catolicismul și germanismul, principiile de bază ale sistemului neoabsolutist de guvernare nu mai puteau fi folosite în noile condiții de după 1859, fără a se pune sub semnul întrebării existența statului habsburgic multinațional.

Intensificarea mișcărilor naționale ale popoarelor subjugate², adâncirea și extinderea frământărilor de natură socială, în condițiile unei situații dificile pe plan extern pentru imperiu, în urma înfrângerii acestuia în războiul cu Franța și Piemontul, au convins pe imperiali că formula de guvernare centralizată era nu numai depășită dar și primejdioasă pentru ei.

Noua situație a impus deci părăsirea neoabsolutismului și înlocuirea lui cu sistemul constituțional de guvernare. Începea astfel, în 1860, o nouă etapă în istoria politică a imperiului și implicit a Transilvaniei. Promotorul noii orientări de liberalizare a vieții politice era un nobil din Galiția, contele Goluchowski.

Regimul liberal (1860—1867) a însemnat revenirea la autonomia provinciilor constituite conform individualităților istorico-politice anterioare anului 1848, ignorându-se configurația etnică.³

Diploma imperială din 20 octombrie 1860, redactată în urma dezbaterilor din Senatul imperial întărit, convocat în martie 1860⁴ la Viena, anunța, deci, introducerea regimului liberal de guvernare. În provinciile imperiului, inclusiv

¹ Se deosebea de absolutismul anterior anului 1848 prin aceea că noul sistem de guvernare se sprijinea nu numai pe nobilime ci și pe burghezie. Noul ministru de Interne von Bach, cu tot numele său aristocratic, era un burghez.

² Realizarea statului unitar național român a dat un imbold mișcării naționale românești din provinciile românești aflate în imperiu. Noul stat se arăta preocupat de viitorul acestora conform năzuințelor naționale, lucru ce se reflecta în semnarea în mai 1859 a două convenții între A. I. Cuza și generalul Klapka, trimisul emigrației revoluționare maghiare.

³ Românii revendicaseră încă din 1849 constituirea unui stat românesc (ducat în granițele imperiului, al cărui mare duce trebuia să fie împăratul, în condițiile în care ideea de unitate națională a tuturor românilor nu putea fi implinită încă. Organizarea acestui stat românesc prin unirea Banatului, Transilvaniei și Bucovinei pe baza principiilor revoluționare de la 1848 ar fi apropiat ziua desăvârșirii unității naționale.

⁴ Participaseră la el, pe lângă prelații și oamenii de încredere ai împăratului și 38 reprezentanți ai provinciilor din imperiu, în calitate de „consilieri extraordinari”. Pentru Transilvania fuseseră chemați 3, pentru Banat 2 și pentru Bucovina 1. Din partea românilor au participat la ședințele senatului imperial întărit și aflat sub președenția arhiducelui Rainer, Andrei Șaguna, Andrei Mocioni și Nicolae Petrino. Vezi G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, III, p. 8.

în Transilvania, trebuiau reînviat organele de conducere proprie, guberniul (guvernul), dieta, cancelaria aulică a Transilvaniei (de la Viena), comitatele și scaunele.⁵

În ce privește dietele și guvernele provinciale, acestora li se încredința dreptul de a se pronunța în problemele de interes local cu privire la administrație, justiție, învățământ, etc. Politica externă, cea financiară și problemele armatei erau atribuții ale organismelor centrale de la Viena. Autonomia, pe care imperialii consimțiseră să o acorde vechilor provincii istorice era deci limitată.

Prin patenta din 20 octombrie 1860, imperialii recunoșteau drepturile istorice ale popoarelor, angajându-se, în același timp, să respecte hotărârile luate de instituțiile lor reprezentative. Erau proclamate principiile egalității tuturor în fața legilor, obligativității serviciului militar și a plății impozitelor, promovării în funcții publice a celor capabili, indiferent de apartenența națională și socială, garantarea libertății religioase, etc.

Se încerca pe această cale o împăcare a ideii de stat dinastic cu cerințele de libertate afirmate și susținute permanent de popoarele oprimate. Se lăsa astfel impresia, nejustificată de realitatea concretă, a unor adânci prefaceri pe o linie liberală. Că liberalismul era acceptat doar ca o soluție de moment s-a văzut și din tergiversarea convocării dietei Transilvaniei. Atitudinea de opoziție a croaților, cehilor și maghiarilor față de limitarea autonomiei acordate provinciilor, tendința mai ales a nobilimii maghiare de impunere a anexării Transilvaniei⁶ la Ungaria, într-un moment în care imperialii n-aveau interes să întărească această țară, precum și izbucnirea mișcării revoluționare polone din 1863, au determinat pînă la urmă convocarea dietei Transilvaniei.

În ce-i privește pe români, ei își exprimă poziția și năzuințele cu prilejul conferinței naționale de la 1/13—2/14 ianuarie 1861 și a congresului național de la 8/20—12/24 aprilie 1862. Ele au reafirmat principiile revoluționare de la 1848 în abordarea problemei naționale românești. Potrivit declarației adoptate de conferință, națiunea română se considera independentă în raporturile cu celelalte națiuni. Se revendica, ca urmare, ca aceasta să se reflecte și în actele constituționale pe care noua dietă trebuia să le adopte.

Dieta Transilvaniei, convocată pe baza decretului imperial din 21 octombrie 1863, la Sibiu, era compusă din 48 deputați români, 44 deputați maghiari și 32 sași. Alături de ei trebuiau să activeze în calitate de regaliști (numiți direct de împărat) 11 români, 12 maghiari și 10 sași.⁷

⁵ În ce privește Banatul, el este alipit Ungariei la 15/27 decembrie 1860, în ciuda protestelor românilor care constituiau majoritatea populației.

⁶ La conferința naționalităților și confesiunilor din Transilvania, convocată la 11 februarie 1861 la Alba Iulia, la care participau 24 maghiari, 8 români și 8 sași, episcopul Hayhald a susținut, în numele maghiarilor prezenți, anexarea Transilvaniei la Ungaria, respingînd ideea convocării dietei.

⁷ Legea electorală acorda dreptul de vot persoanelor în vîrstă de minimum 24 de ani care plăteau un impozit de 8 fl., preoților, liberilor profesioniști, inginerilor, profesorilor și învățătorilor. Ca urmare a acestui cens ridicat, care a dezavantajat pe români, cei 44 deputați maghiari reprezentau o populație de 568.172 locuitori, cei 32 deputați sași, 104.041 locuitori, în timp ce românii erau trimișii a 1.300.913 locuitori, în majoritate țărani. Românii aveau deci, în raport cu numărul populației, de două ori mai puțini deputați ca maghiarii și de 5 ori mai puțini decît sașii. (Vezi V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională 1848—1881*, Edit. științifică, București, 1974, p. 220).

Dieta și-a deschis lucrările la 15 iunie 1863 în hotelul „Împăratul românilor“ din Sibiu, în prezența contelui Ludovic Folliot de Crenneville, președintele guvernului Transilvaniei.

Dieta, ale cărei lucrări au fost părăsire de cei 44 deputați maghiari și 7 regalști care s-au pronunțat din nou pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria, trebuia să dezbate proiecte de legi privitoare la : efectuarea egalei îndreptări politice a națiunii române și a confesiunilor ei, reglementarea folosirii limbilor oficiale ale Transilvaniei, definitivarea sistemului electoral pe baza unei legi speciale, reglementarea modului de reprezentare a Transilvaniei în organele imperiale centrale, reorganizarea administrației și justiției, reglementarea regimului proprietății prin introducerea cărților funduare, înființarea unei bănci ipotecare, modificarea patentei din 1854 care decretase desființarea iobăgiei.

La 7 septembrie 1863, în urma unei dezbateri de 13 zile, a fost votat în unanimitate proiectul de lege cu privire la egala îndreptărire a națiunii române și a confesiunilor ei.

A urmat apoi, la 27 septembrie, după alte 13 zile de discuții, votarea proiectului de lege referitor la stabilirea limbilor oficiale în Transilvania.

Textul :

*Articol de lege despre efectuarea egalei îndreptări a națiunii române și a confesiunilor ei*⁸.

1. Națiunea română, religiunea gr. catolică, ca atare și religiunea gr. orientală, se recunosc prin lege întru înțelesu constituțiunii transilvane, întocmai ca și celelalte 3 națiuni și 4 confesiuni recunoscute ale Transilvaniei.

2. Biserica greco-catolică ca atare și biserica greco-orientală au tot aceea pozițiune de drept, de sine stătătoare în stat și tot aceea libertate de a se organiza în afacerile lor interne pe care le ocupau celelalte biserici ale țării recunoscute prin lege și recepte⁹ după dreptul de stat... „...Pe lângă rezervarea dreptului de suprainspecție al coroanei determinat prin legile marelui Principat al Transilvaniei ce îi compete a-l exercita în înțelesul constituțiunii — sînt așadar toate aceste biserici îndreptățite a-și regula, administra și conduce toate afacerile lor eclesiastice, precum și fundațiunile, fundurile și institutele lor, întru înțelesul așezămintelor lor economice independent de orișicare influență a vreunei altei biserici.

3. Națiunile recunoscute prin lege, adică națiunea maghiarilor, săcuilor, sașilor și românilor față una cu alta sînt pe deplin egal îndreptățite și ca atari se folosesc în sensul constituțiunii transilvane de asemenea drepturi politice : liberul exercițiu religionar, cum și egalitatea de drept cetățenesc și politic a tuturor locuitorilor țării nu suferă prin aceasta nici o restrîngere.

4. Numirile diferite ale părților țării nu întemeiază și nu dau pe seama națiunilor singuratică nici un fel de drepturi politice.

⁸ „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 24, 24 august 1863, p. 174.

⁹ În Transilvania biserica greco-catolică și greco-ortodoxă erau într-o situație de inferioritate față de cea catolică, protestantă etc. Biserica ortodoxă românească, nefiind recunoscută prin lege ca egală cu celelalte, era subordonată mitropoliei de la Karlowitz. Cea greco-catolică, cu centrul la Blaj, subordonată, pînă în 1850, episcopiei de la Strigoniu, deveni de la această dată mitropolie.

5. În marca ¹⁰ marelui Principat al Transilvaniei ¹¹ să va suscepe ¹² o emblemă proprie pentru națiunea română.

6. Toate legile țării, privilegiile, patente ¹³, rescripte ¹⁴, ordinațiuni și alte măsuri administrative cari stau în contradicție cu determinațiunile legii acesteia sînt desființate și fără putere de lege.

7. Puterea obligatorie a legii acesteia intră în activitate fără amîinare".
Articol de lege privitor la întrebuițarea celor trei limbi ale țării în comunicațiunea publică oficioasă.

I. „Cele trei limbi ale țării, adică limba ungară, germană și română, sînt egal îndreptățite în comunicațiunea publică oficioasă.

II. Părților le stă în voie a întrebuița în toate esibitele ¹⁵ de orice soi cum și în toate pertractările oficioase ¹⁶, orișicare din cele trei limbi ale țării.

III. Cererile verbale ale părților cum și fasiunile acelor mai încolo ale martorilor și pricepătorilor de lucru ¹⁷, se vor lua la protocol într-una din cele trei limbi ale țării, și anume în cea pe care o va numi partea, martorul sau pricepătorul de lucru care e de ascultat.

IV. La pertractările judecătorești în și afară de cauze controversate cînd participă mai multe părți, îi stă în voie fiecăreia părți a întrebuița orișicare din cele trei limbi ale țării.

V. Esibitele părților și cererile lor, date la protocol, trebuie rezolvate în aceeași limbă în care a fost făcută petițiunea sau cererea luată de protocol.

VI. În cazurile acelea, cînd participă mai multe părți, se va expedia deciziunile judecătorești, cum și motivele în limba aceea în care a fost compusă petițiunea sau incusa, respectiv înțiuia esebit sau înțiuia cerere verbală. Celorlalte părți li se vor expedia la cererea lor și traduceri din deciziune, în cea limbă în care au luat parte la pertractare.

VII. Pertractarea finală verbală, publicarea și expedierea sentinței se va face în cea din cele trei limbi ale țării, care e limba maternă a acuzatului. Totuși are acuzatul voie liberă a-și alege pentru aceasta alta din cele trei limbi ale țării, pe care el însă trebuie să o priceapă.

VIII. Deciziunile oficiilor și judecătoriilor mai înalte se vor expedia asemenea în limba aceea în care trebuie date părților aceste deciziuni, după dispozițiunilor paragrafelor 5, 6 și 7.

IX. Fiecare poate întrebuița în pertractările publice orișicare din cele trei limbi ale țării.

X. În comunele cetățenești și satești defige ¹⁸ limba afacerilor interne, în trei comunale, reprezentanța comunei.

¹⁰ stemă, emblemă.

¹¹ Transilvania care fusese înglobată în Imperiul habsburgic după pacea de la Karlowitz (1699), a fost recunoscută în 1765 ca mare principat.

¹² se va dispune.

¹³ patentele sînt diplome imperiale.

¹⁴ rescriptele sînt răspunsurile împăratului sau organelor centrale la problemele administrative ridicate de provincii.

¹⁵ esebit = cerere, întîmpinare, mărturie, etc.

¹⁶ dezbaterile.

¹⁷ juriștilor.

¹⁸ hotărăște.

XI. În municipiu defige limba pentru afacerile municipale, reprezentanța respectivului municipiu.

XII. Determinațiunile paragrafelor 10 și 11 vor avea valoare totdeauna numai pe cât va ținea activitatea reprezentantei municipale ori comunale. După decursul acestei activități se va putea face o concluziune nouă în privința defigerii limbii de afaceri a comunei ori a municipiului.

XIII. Toate împărțirile, extrădările, ordinațiunile, mandatele și altele asemenea, se vor emite de către autoritățile superordinate către aceste municipii, comunități și către oficiile¹⁹ și judecătoriile lor, sau către corporațiunile bisericești și de alt soi, în aceea dintre cele trei limbi ale țării, care e limba oficioasă de afaceri interne în trebile lor municipale și comunale sau în aceea de care se folosește corporațiunea sau institutul fie eclesiastic ori de alt soi.

XIV. Comunele și municipiile, oficiile și judecătoriile lor, precum și corporațiunile bisericești, ori de alt fel și judecătoriile eclesiastice, în comunicațiunea reciprocă și cu oficiile lor superioare vor întrebuința limba lor proprie, internă, de afaceri.

XV. În comunicațiunile cu oficiile cez. reg. militare se vor folosi comunele de limba lor proprie, iar municipiile și oficiile lor, după puțință de limba germană.

XVI. Limba oficioasă internă a oficiilor municipale și a judecătoriilor municipale e aceea care e și a municipiului respectiv. În comunicațiunea presidială de serviciu a tuturor autorităților și oficiilor, se concede a se folosi fiecare dintre cele trei limbi ale țării fără restrângere.

XVII. Limba oficioasă internă a celorlalte oficii și curți judecătorești, cum și a comunicațiunii acestor oficii și a curții judecătorești între sine, și cu oficiile ce se află în afară de marele Principat al Transilvaniei, se determină pe calea ordinațiunilor.

XVIII. Limba de învățămînt în școalele populare și medii, apoi în institutele superioare de învățămînt, o defige aceea care au de a îngriji pentru susținerea școalelor respective și a institutelor superioare de învățămînt.

XIX. Matriculele eclesiastice²⁰ se vor purta într-una din cele trei limbi, care sînt declarate în paragraful 1 de egal îndreptățite. Altmintrelea le stă în voie confesiunilor singulare a determina spre acest scop în coînțelegere cu regescul guvern și o altă limbă.

XX. Toate legile țării, care stau în contradicere cu aceste determinațiuni sînt desființate și scoase din activitate.

XXI. Puterea obligativă a acestei legi intră în activitate fără aminare.²¹

Comentariu istoric

Votarea celor două legi, care trebuiau puse imediat în aplicare, a constituit o victorie a luptei naționale românești dusă cu abnegație și sacrificii. Ele au fost nu numai rezultatul împrejurărilor istorice ci mai ales urmarea firească a luptei și hotărîrii de care dăduseră dovadă românii în susținerea năzuințelor naționale.

¹⁹ birourile.

²⁰ Registrele bisericești.

²¹ „Concordia“, III (1863), nr. 81 (228), 26 septembrie/8 octombrie.

Prima lege, în elaborarea căreia Gh. Barițiu a avut un merit deosebit, avea la bază principiile revoluționare înscrise în *Petiția națională* din 4/16 mai 1848.

Cu prețul a mari jertfe, românii impuseseră atunci în condițiile luptei revoluționare cu arma în mână, recunoașterea de imperiali prin Constituția din 20 februarie/4 martie 1849 și de dieta maghiară din 16/28 iulie din același an, a dreptului la existență națională.

Garantarea acestui drept, conform programului revoluționar românesc de la 1848, trebuia să se facă prin prezența românească în toate sferele de activitate ale Transilvaniei în proporția numărului pe care îl reprezentau românii.

În condițiile înăbușirii revoluției de la 1848—1849, acest deziderat de transformare a Transilvaniei într-un stat democratic românesc n-a mai putut fi împlinit.

Legea de egală îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor sale, era prima lege din istoria Transilvaniei prin care românii, scoși prin revoluție din starea de „tolerați“, erau repuși în drepturi. Pentru prima dată se scria despre națiunea română ca element politic egal în drepturi, recunoscut prin constituție alături de celelalte 3, cea săsească, maghiară și secuiască.

Paragraful al 3-lea al primei legi întărea această idee, subliniind că cele 4 națiuni ale Transilvaniei aveau aceleași drepturi politice conform constituției transilvănene.

Decretîndu-se egala îndreptățire a națiunii române, care constituia marea majoritate a populației țării, era firesc ca legea să consemneze în paragraful 4, anularea vechilor privilegii de natură teritorială, recunoscute sașilor, maghiarilor sau secuilor în vechea constituție. Nu se mai admiteau privilegii de natură politică comitatelor din centrul și nordul Transilvaniei, așa zisul „pămînt unghuresc“, sau scaunelor săsești cunoscute sub denumirea improprie de „pămînt săsesc“.

Noua situație impunea o rectificare și în ce privea însemnele Transilvaniei. Egalizarea națiunii române trebuia să fie reflectată și în stema țării, în marca Transilvaniei trebuind — potrivit primei legi — să se introducă o emblemă românească. (paragr. 5)

Legea intrată imediat în vigoare, conform ultimului său articol, prevedea, de asemenea, abrogarea legislației vechi care venea în contradicție cu noile principii. (paragr. 6)

Votarea legii a fost considerată de Francisc Tranchenfels, reprezentant sas în dieta de la Sibiu și raportor al proiectului de lege, ca un act de dreptate față de români, necesar pentru edificarea țării, pentru realizarea înțelegerii între locuitorii săi.²²

A doua lege, cuprinzînd 21 articole reglementa cu precizie, egala îndreptățire, egala folosire a limbii materne sau a limbii pe care o preferau locuitorii Transilvaniei, în toate aspectele activității lor. Cetățeanul putea astfel să folosească limba pe care o voia în justiție și administrație (paragrafele II-IX; XII-XIV, XVI).

În comune și municipii reprezentanța comunei era investită cu dreptul de a hotărî, numai pe timpul cît era în activitate, limba folosită în rezolvarea treburilor comunale (paragr. X-XIV). Comunele aveau, de asemenea, dreptul de a folosi limba lor proprie în corespondența sau legătura cu oficialitățile mili-

²² V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881)*, Edit. științifică, București, 1974, p. 266.

tare, doar municipiilor cerându-li-se să uzeze „după putință“, însă, în această direcție de limba germană. Se făcea această concesie în ce privește folosirea limbii germane, în rezolvarea obligațiilor de natură militară ce reveneau municipalităților, pentru că aceasta era limba de comandă în armata imperiului (paragraful XV).

În ce privește învățământul, indiferent de trepte, legea stabilea că limba de predare era hotărâtă de acei care susțineau instituțiile școlare (XVIII).

Chiar și registrele bisericești, inclusiv cele care consemnau starea civilă a populației, erau scrise, lucru foarte important, în una din cele trei limbi, conform hotărârii stabilite de instituția bisericească respectivă. Hotărârea aceasta avea menirea să împiedice încercările abuzive de deznaționalizare a numelor de familie (paragr. XIX).

Cele două legi au astfel un profund și larg conținut democratic. Una din caracteristicile lor importante este dată de faptul că legile nu numai că enunță principiile democratice care trebuiau să fie puse la baza reglementării vieții interne a Transilvaniei ci garantează transpunerea în practică a acestora, realizarea lor, prin precizia articolelor. Legile din 1863 nu sînt doar permissive, iată marea lor calitate.

Dieta de la Sibiu, care s-a preocupat și de alte probleme legate de noua situație a Transilvaniei, a rămas în istorie mai ales pentru votarea acestor legi.

Lucrările dietei, întrerupte în două rînduri (13 octombrie 1863—15 februarie 1864 și după 29 octombrie 1864) în timpul convocării Senatului de la Viena, n-au mai fost reluate după 29 octombrie 1864.

La 1 septembrie 1865 printr-un rescript imperial se hotăra dizolvarea Dietei de la Sibiu și convocarea unei noi Diete la Cluj pentru „revizuirea articolului de lege I din 1848 despre uniunea Ungariei și a Transilvaniei, cu privire la interesele comune ale ambelor țări“.²³

Alegerile pentru noua dietă s-au făcut pe baza legii din 1791 al cărei art. IX dădea posibilitate împăratului să numească un număr nelimitat de regaliști dintre nobili, pentru a asigura astfel majoritatea maghiară necesară votării anexării Transilvaniei. Ca urmare, din cei 298 membri ai Dietei doar 48 erau români.

Dizolvarea Dietei de la Sibiu evidențiază tendința imperiului de apropiere și înțelegere cu nobilimea maghiară în condițiile adîncirii manifestărilor crizei sistemului de guvernare. Această criză izvora din neputința și frica imperiului față de tendințele democratice ale popoarelor, față de intensificarea mișcărilor naționale și sociale. (În Galiția se introdusese, ca urmare, legea marțială).

Pentru a face față avîntului luptei naționale și sociale, imperiul a cointerestat nobilimea și burghezia maghiară cedînd în fața cererii acestora de anexare a Transilvaniei la Ungaria. Dieta de la Cluj, convocată cu acest scop, se pronunțase în acest sens în 6 decembrie 1865.

Numai înfrîngerea Austriei în fața Prusiei, în vara lui 1866, a impus însă finalizarea tratatelor între imperiali și clasele dominante maghiare și instaurarea în 1867 a sistemului reacționar de guvernare, dualismul austro-ungar.

Odată cu dizolvarea Dietei de la Sibiu și legile votate de ea care erau în vigoare, au fost abrogate.

²³ „Concordia“, V (1865), nr. 70 (429), 2/14 septembrie.

INDICAȚII METODICE

Complexitatea temei îl obligă pe profesor să-și fixeze câteva jaloane, în jurul cărora faptele să poată fi grupate în chip logic și demonstrativ. Aceste jaloane sînt: Dieta de la Sibiu din 1863, „Pronunciamentul“ de la Blaj din 1868 (al cărui conținut se leagă strîns de hotărîrile dietei de la Sibiu), programul P.N.R. din 1881 și Memorandum-ul din 1892. De aici rezultă și locul pe care dieta de la Sibiu îl are în economia lecției: acela de a marca o etapă nouă în lupta pentru afirmarea politică a românilor din Transilvania. De aceea profesorul va trebui să sublinieze cu ocazia lecturii comentate a textului, mai ales acele revendicări care au fost reluate în celelalte trei acțiuni următoare, pentru a se putea urmări consecvența politică a conducătorilor români, ca și tenacitatea lor în urmărirea obținerii revendicărilor. Analizînd conținutul hotărîrilor dietei, profesorul va scoate în relief trei aspecte: 1. moderația acestor hotărîri; 2. respectarea de către români a drepturilor celorlalte naționalități conlocuitoare și 3. solida argumentare a îndreptățirii măsurilor luate. În fine, nu se va neglija observația că refuzul deputaților maghiari de a participa la ședințele dietei a constituit exemplul pentru politica „pasivistă“ de după dualism.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE.

V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională* (1848—1881), Editura științifică, București 1974.

MARIA TOTU